

RAPPORT

Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll

Bodenvägen 2
Gammelstaden 5:33 och 6:67
Raä 330, Nederluleå socken
Norrbottens län, Västerbotten

RAPPORT

Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll

Norrbottens län

Västerbotten

Nederluleå sn

RAÄ 330

Innehållsförteckning

RAPPORT	1
TEKNISKA UPPGIFTER	2
SAMMANFATTANDE INLEDNING	3
SYFTE OCH MÅLSÄTTNING	3
TOPOGRAFI OCH NATURLANDSKAP	3
HISTORIK OCH FÖRNLÄMNINGSMILJÖ	3
Tidigare undersökningar	4
ARBETSBEKRIVNING OCH RESULTAT	4
KOMMENTAR	4
Publicerade källor	5
Ej publicerade källor	5
Bilagor	5

Tekniska uppgifter

Län:	Norrbottnen
Landskap:	Västerbottnen
Kommun:	Luleå
Socken:	Nederluleå
Fornlämning nr:	Raä 330
Fornlämning typ:	Kulturlager från medeltid och nyare tid
Fastighet:	Gammelstaden 5:33 och 6:67
Ek. karta:	24L 9h Gammelstaden (241 97)
Länsstyrelsens (beslut) dnr:	431-8925-07
Norrbottnens museum dnr:	291-2007
Uppdragsgivare/finansiär:	Relacom / inom statligt anslag
Typ av uppdrag:	Förundersökning
Fältarbetsledare:	Olof Östlund
Fältpersonal:	Olof Östlund
Rapportansvarig:	Olof Östlund
Underkonsulter:	-
Fältarbetstid:	2 timmar, en person. 2007-05-31
Rapporttid:	2 arbetsdagar
Fyndhantering:	-
Koordinater:	X 7296914 / Y 1786043 (GPS, User grid WGS 84, rikets nät, RT 90 2,5 gon V). V änden av schaktet.
Höjd över havet:	18 m ö h
Undersökt yta:	2 m ²
Analyser:	-
Datering:	-
Fynd:	-
Foto:	Digitala, Acc.nr 2007:1018:001-002 (bilaga 3)
Ritningar:	-
Dokumentationsmaterial:	Samtliga originalhandlingar, i det här fallet anteckningar och digitala fotografier, förvaras i Norrbottens museums arkiv. Foto: Acc.nr 2007:1018:001-002 (bilaga 3)
Digital programvara:	Ange vilka programvaror som använts

Foto på framsida: Beskrivning, acc nr2007:1018:001 , © Norrbottens museum, Olof Östlund

Sammanfattande inledning

Norrbottnens museum utförde 2007-05-31 en arkeologisk förundersökning inom Raä 330, Nederluleå socken. Arbetet utfördes på begäran av Relacom, efter beslut av Länsstyrelsen i Norrbottens län (Lst dnr 431-8925-07).

Undersökningen föranleddes av reparation och byte av befintlig telefonkabel. Förundersökningen utfördes av Olof Östlund, Norrbottens museum, i form av en schaktkontroll.

Inget av antikvariskt intresse påträffades varför det planerade arbetet kunde utföras utan hinder.

Syfte och målsättning

Syftet med förundersökningen var främst att ta fram ett besluts- och planeringsunderlag inför en eventuell slutundersökning. Utifrån syftet är den huvudsakliga målgruppen länsstyrelsen, olika myndigheter och företagaren/exploatören.

Undersökningen var också ett led i den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden med sikte på att kartlägga Gammelstads ålder, tidigaste utveckling och utbredning. Detta, samt att få bättre kunskap om medeltida gårdar, handeln och områdets kontaktnät, är något som efterfrågas i *Arkeologi i Norrbotten - en forskningsöversikt*.

Topografi och naturlandskap

Undersökningsområdet är beläget ca 45-50 m VNV om kyrkan i Gammelstads kyrkby inom Raä 330 (se bilaga 1). Fornlämningsområdet är beläget på en mindre moränrygg mellan Lule älv, som flyter söder om kyrkbyn, och en äldre uppgrundad vik i nordost. Området är omgivet av flacka åkermarker, allmänningar och nyare bebyggelse. Nivån över havet uppgår idag till mellan 5 och 20 meter.

Aktuellt undersökningsområde ligger på en flack gårdstomt ca 19 m ö h. I dess närområde finns nyare bebyggelse och kyrkstugor vilka kan ha sitt ursprung i 1600-talet.

Historik och fornlämningsmiljö

Raä 330 har beteckningen ”område med kulturlager och befintlig bebyggelse”. Sannolikt har bebyggelsen i Gammelstads kyrkby sina rötter i medeltid. År 1339 omtalas att ett kapell finns i Luleå och 1374 har detta kapell blivit sockenkyrka med egen församling (Nordberg 1965:50ff). Platsen för kapellet är okänd, men att det låg i Gammelstad är rimligt att anta, vilket innebär att vi kan räkna med bebyggelse här vid den tiden.

Stenkyrkan som ersatte det tidigare kapellet började byggas under slutet av 1400-talet. Vid den tiden var detta den största kyrkan och tillika största stenbyggnaden norr om Uppsala, vilket vittnar om platsens betydelse.

Gammelstad har haft sin främsta betydelse som mötesplats. Som en in- och utförselpport för människor och varor. Under den intensiva delen av inlemmandet av Norrbotten i riket låg Gammelstad strategiskt placerat. Tillsammans med bl.a. G:a kyrkbyn i Piteå och Torneå utgjorde Gammelstad en språngbräda för mission och handel inåt landet. De fiskala funktionerna som centralmakten började utöva under medeltid behövde också en plats att utgå ifrån. Även de territoriella anspråken som kungariket Sverige börjar hävda i norr krävde en fast bebyggelse. Detta,

kyrkplikten och de långa avstånden är de faktorer som bidragit till bebyggelsens expansion.

Vid tiden för stenkyrkans anläggande var området en del av en ö och Gammelstadsviken en havsvik, som nådde fram till utkanten av dagens kyrkby. När Gammelstad fick stadsrättigheter lagfästa år 1621 var viken fortfarande segelbar. Redan 1649 hade dock landhöjningen gjort att hamnen inte gick att använda. Detta medförde att staden Luleå flyttades till sitt nuvarande läge vid kusten.

Tidigare undersökningar

Gammelstads kyrkby räknas som fast fornlämning och inom området har ett flertal arkeologiska undersökningar företagits under årens lopp. Aktuell undersökningsområde ligger relativt nära kyrkan, just på gränsen till det som av Ragnar Bergling tolkas som köpstadens bebyggda område omkring 1649 (Bergling, 1964:102, fig 7). Det kan därför finnas lämningar från Gammelstads äldsta tid inom undersökningsområdet.

Inom och i anslutning till nu aktuell fastighet har undersökningar utförts 1990 (se bilaga 2). Undersökningarna 1990 utfördes ca 15-30 m norr om det nu aktuella undersökningsområdet, under boningshuset på fastigheten Gammelstad 5: 33 och 6:67. Där påträffades då ca 3-10 cm kulturlager, som dock bedömdes höra tiden för uppförandet av nuvarande bebyggelse. Övriga fynd bedömdes också höra till 1800-1900-tal (Petersson 1991). Det gjordes också en schaktkontroll 1990, vid Garvargränd ytterligare ett 10-tal meter V om ovan nämnda boningshus. Endast tegel, sot och träkol framkom ur ett 0,25-0,50 m tjockt matjordslager / kulturlager. Under detta fanns på vissa ställen, mellan kulturlager och opåverkad mark, en sot och kollins som C¹⁴-daterades till orimliga 7340 ± 80 BP (Wallerström 1993). Ytterligare en undersökning i närområdet undersöktes 1998 vid Gamla Bodenvägen, ca 45 m SV om det nu aktuella undersökningsområdet. Där framkom kulturlager innehållande bl.a. djurben, skaftdelar från kritpipor och ett kopparmynt från 1825. Lämningarna bedömdes vara från 1800-talet (Skålberg Sjöberg 1999).

Arbetsbeskrivning och resultat

Förundersökningen utfördes enligt Länsstyrelsens beslut som en schaktkontroll under pågående schaktning, för utbredning av schaktet se översiktsplan bilaga 2. Schaktet var ca 0,4 m brett, totalt ca 5 m långt och grävdes med maskin till ca 0,4 m djup. Större delen av schaktet (ca 3 m) grävdes i en grusinfart, återstående del i gräsmattan intill infarten. Endast 5 av de 15 längdmeter schakt som länsstyrelsen gett tillstånd till att undersöka behövde grävas för att reparationen av teleledningen skulle gå att genomföra. Vid grävning i grusinfarten påträffades endast ett 0,2 m tjockt lager med fyllnadsmassor i form av sand, grus och småsten. Under gräsmattan bestod motsvarande lager av matjord, också det 0,2 m djupt. Både fyllnadsmassor och matjord låg ovanpå orörd mark/grå lera.

Det planerade arbetet kunde utföras utan vidare antikvariska hinder.

Kommentar

Inför kommande undersökningar är det viktigt att komma ihåg att även där omfattande schaktningsarbeten har ägt rum tidigare kan intakta kulturlager och anläggningar påträffas. Att följa äldre kabelgravar och schakt kan vara svårt och kulturlager kan påträffas även vid mindre ingrepp. Därför är det av stor vikt att samtliga markingrepp inom fornlämningsområdet bevakas av arkeolog.

Luleå 2008-04-16

Olof Östlund

Arkeolog

Publicerade källor

Arkeologi i Norrbotten - en forskningsöversikt. Länsstyrelsen i Norrbottens län
Rapportserie Nr 14/1998.

Bergling, R. 1964. *Kyrkstaden i övre Norrland*. Skytteanska samfundets handlingar
no 3, Umeå 1964.

Nordberg, A. 1965. *En gammal norrbottensbygd*. Anteckningar till Luleå sockens
historia. Luleå 1965.

Ej publicerade källor

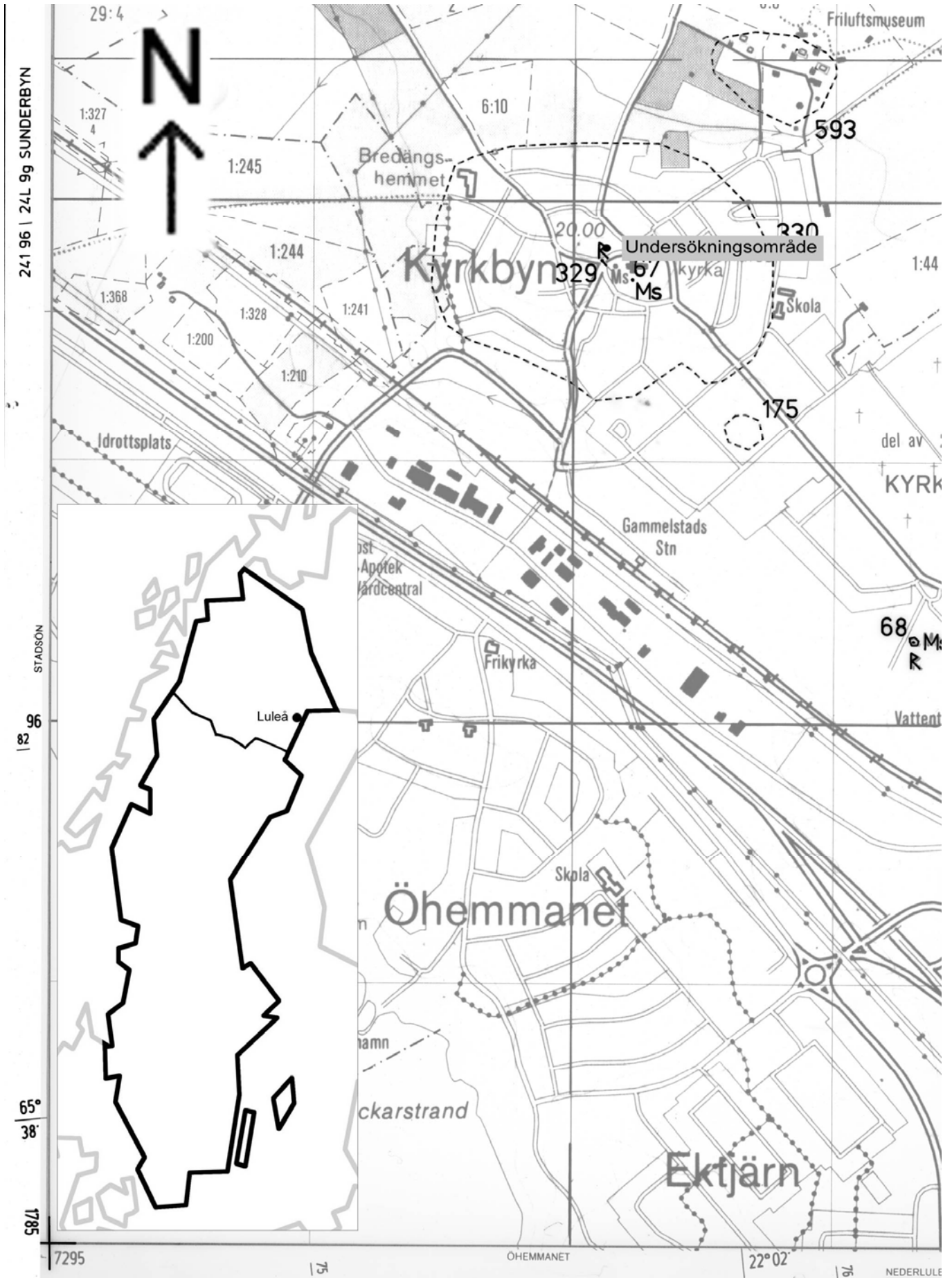
Petersson, M. 1991. *Rapport. Arkeologisk förundersökning, kulturlager, del av Raä
330, Gammelstad 5:33, Nederluleå sn, Västerbotten, Norrbottens län*.
Rapport Norrbottens museum 1986 dnr 189/90.

Skålberg, P. 1999. *Rapport. Arkeologisk förundersökning. Raä 330, Gammelstad,
kyrkstuga 375, Nederluleå socken, Västerbotten, Norrbottens län*. Rapport,
Norrbottens museum dnr 1998/0188.

Wallerström, T. 1993. *Rapport, Besiktning av kulturlager. Garvargränd, Luleå
Gammelstad, Nederluleå s:n, Västerbotten, Norrbottens län (del av fl 330)*
Rapport, Norrbottens museum dnr 172/93.

Bilagor

1. Utsnitt, Ekonomisk karta 24L 9h Gammelstaden, skala 1:10 000
2. Översiktsplan, skala 1:1000
3. Fotolista

Fotolista

Acc nr	Motiv & kommentarer	från
2007:1018:001 1	Schakt / undersökningsområde med Gammelstads kyrka i bakgrunden. Schaktet är för telekabel på Bodenvägen 2	V
2007:1018:002	Schakt / undersökningsområde	NO